

Filozofija za otroke – Harijeva odkritja

2. Predpostavke in posledice mišljenja (trajanje 5-6 ur):

Učenci naprej preberejo zgodbo v drugem poglavju.

Vprašanja za razpravo	Vaje v del. zvezku in druge naloge
1. Oblikovanje stereotipov. (Oblika prehitrega skoka k sklepom) Obstajata dve obliki oblikovanja stereotipov. <i>Prva</i> je približno takšna: ste član skupine. <i>Nekateri</i> člani skupine imajo določene značilnosti. Zato sklepajo, da jih imate tudi vi. Npr. »O, vi ste Škot, prav gotovo ste <i>skopi</i>.«, ali pa »O, vi ste Italijan, gotovo ste <i>temperamentni</i>!« <i>Druga</i> oblika: znano je, da imate neko značilnost. Zato vas razvrščajo v skupino posameznikov, med katerimi je samo <i>nekaterim</i> lastna ta značilnost. »Vi ste pa skopi, prav gotovo ste <i>Škot</i>!«, ali pa »Vi ste tako temperamentni, prav gotovo ste <i>Italijan</i>!« Pri stereotipih je narobe to, da so pogosto tako verjetni. Kot polresnice, ki temeljijo na <i>nekaterih</i> dejstvih, vendar ne na <i>zadostnih</i> dejstvih. Etnični humor obdeluje zmote, na katerih temeljijo etnični stereotipi – tudi če je te vice ustvarila etnija sama in na svoj račun. Verjetno je edini razlog, če sploh obstaja, za toleriranje takšnega humorja ta, da predstavlja varen ventil za »spuščanje pare«, tj. dajanje duška nejasnim predsodkom in neutemeljenim sumom, ki bi, če bi jih potlačili, zatrti, morebiti lahko prišli na dan v bolj škodljivih vedenjskih oblikah. <i>[Cilj: spoznajo utemeljevanje kot proces iskanja razlogov, uvidijo, da je racionalna misel takšna, da se jo da utemeljiti, pri čemer se utemeljuje z logičnimi razlogi; prav tako iz stališč izpeljujejo posledice.]</i> Uvod (1 ura): - Kaj je argument? Branje strani 9-11 iz <i>Logiškega pojmovnika za mlade</i>. - Kako prepoznamo argument (ga denimo ločimo od opisa ali razlage). Pri prepoznavanju argumentov nam pomagajo jezikovni ključni; sklep je običajno tisto, kar sledi za izrazom: torej...; zato...; torej...; od tod sledi...; to dokazuje...; lahko sklepamo, da...; kar pomeni, da...; zaradi tega...; potem.... Pokazatelj premis pa so: kajti...; ker...; glede na to, da...; kot kaže...; razlogi za to so.... Kdaj je argument slab in Stereotipi (2 ura) [Iskanje dobrih razlogov, razvrščanje razlogov na dobre in slabe.] Ugotovimo kateri argument je v <i>Drugem poglavju</i> slab in zakaj.	Najprej preberemo strani 9-11 v <i>Logiškem pojmovniku</i> in ugotovimo, kaj je argument. Nato naredimo vajo. Najprej napišem na tablo, s katerimi jezikovnimi ključni prepoznamo argument, nato preberemo <i>Drugo poglavje v Harijevih odkritjih</i> in poiščemo argumente. Vsak učenec poišče vsaj dva argumenta. Vaja <i>Stereotipi</i> na strani 27.

Odgovori	Navodila
1. Napačno	Andrej je zamešal stavek: »Vsi fantje so agresivni«, s »Samo fantje so agresivni.« Seveda so tudi fantje, ki niso agresivni in dekleta, ki so.
2. Napačno	Maja je zamešala stavek: »Vsi Gorenjci so skopi«, z »Samo Gorenjci so skopi.« Tudi če bi bili vsi Gorenjci skopi, bi bil Janez lahko iz katere koli druge pokrajine.
3. Napačno	Jože verjetno misli, da se vsi Ribničani ukvarjajo z izdelavo ali prodajo suhe robe. Seveda temu ni tako.
4. Napačno	Veliko deklet ni boječih, med fanti pa je tudi veliko boječih.
5. Napačno	Mnogi počasneži pri branju so izjemni učenci.
6. Pravilno	
7. Napačno	To je čudna različica, vendar se dogaja dokaj pogosto. Lahko bi jo razložili kot: Vsi člani skupine X imajo lastnost Y. To ni član skupine X. Torej, nima lastnosti Y. Napaka je zaradi domneve, da je stavek »Vsi člani skupine X imajo lastnost Y« enak stavku »Samo člani skupine X imajo lastnost Y.«
8. Napačno	Enako kot pri št. 7. Dejstvo, da vsi Korošci živijo blizu Avstrije, ne izključuje dejstva, da ne živijo blizu Avstrije <i>samo</i> Korošci.
9. Napačno	Če bi Henrik mislil, so vsi zločinci očarljivi, potem bi bil sklep pravilen. Toda, če misli, da je očarljiva <i>večina</i> zločincev, potem njegov sklep ne drži.
10. Napačno	Glej zgoraj št. 7. Če bi bila prva trditev »Samo deli teh sani so narejeni iz lesa«, potem bi bilo nekaj osnove za tak sklep. Toda tudi tedaj bi bil na trhlih nogah: še vedno bi bilo veliko kosov lesa, ki ne bi bili deli sani.

2. In kaj potem? in Kaj je smisel tega?

[Navodilo: Otroci se pogosto izražajo zelo jedrnato. Ni redko, da odrasli jemljejo izjave otrok zelo na lahko, ker so te izjave tako kratke, da so videti skoraj brez pomena. Kot učitelj se morate zavedati pomena mnogih otroških fraz in se prisiliti k pozornosti na to, kaj bi otrok lahko mislil s takšnimi izrazi poleg njihovega normalnega pomena.

Poglejmo Andrejev izraz »in kaj potem?«. Prav gotovo zveni čudaško. Toda, če mu pozorno prisluhnemo, ugotovimo, da izraža zahtevo po razlagi. Z vprašanjem »in kaj potem?« je hotel Andrej zvedeti *globlji pomen* Harijevih besed.

Logika je v precejšnji meri preučevanje sklepov – to je, preučevanje logičnih implikacij, ki jih lahko potegnemo ali izvedemo iz posameznih izjav ali skupin izjav. Otroški pameti lahko pomagamo z vzpodbujanjem k raziskovanju manj očitnih pomenov tega kar berejo, slišijo ali vidijo ter s tem, da jim pokažemo, kako pravilno sklepati. V tem smislu je Andrejeva pripomba »in kaj potem?« zahteva, naj Hari pokaže, kaj je **moč sklepati iz njegovega odkritja.**]

A.

VAJA: In kaj potem?

I. Otroci ponavadi uporabljajo naslednje izraze, ki so vsem znani. Zapišite jih na tablo in povprašajte učence o njihovem eksplicitnem (dobesednem) in implicitnem pomenu.

- a. Kaj te briga?
- b. Je kaj novega?
- c. Kaj je?
- d. Kaj se dogaja?
- e. Spokaj.
- f. Povej tako kot je.

II. Ali so se učenci spomnili še kakšen primer? Zapišite jih na tablo in se pogovorite o implicitnih in eksplicitnih pomenih izrazov.

B.

Hari je že ugotovil, da ima njegovo pravilo praktične posledice, ker je učinkovalo, ko je gospa Oblakova govorila z njegovo materjo. Ni pa mu prišlo na misel, da bi to povedal Andreju. Mogoče je Hari slutil, da Andrej sprašuje »torej, kaj mi bo to?«. Zato se je Hari počutil tako dobro, ko mu je uspelo pravilo uporabiti pri Andrejevem sporu z očetom. Na Andrejevo vprašanje:«... ne vidim smisla tega. Kaj ti pomaga, če veš, da ene stavke lahko obrneš, drugih pa ne?« lahko da konkreten odgovor. To pa ne pomeni, da bomo vsako odkritje lahko takoj uporabili; Hari je pač imel veliko sreče.

(Vaja na strani 21.)

3. Kaj je vraževernost?

Zakaj Hari noče stopiti na razpoke v asfaltu? Verjetno zato, ker je slišal, da je to slabo, kar pa nam kaže, da je vraževeren. Toda, navzlic temu je videti, da mu je lasten znanstven značaj. Ali je to protislovno? Ni nemogoče, da je lahko mladina kakor Hari tu in tam vraževerna, hkrati pa tu in tam radovedna, analitična in spekulativna.

Nekateri otroci se o vraževernosti radi pogovarjajo. Vendar se lahko takšni pogovori kaj rado izrodijo v neskončno nevsebinsko govoričenje. Čeprav bi lahko odprta razprava v razredu o iracionalnih strahovih imela terapevtsko vrednost, je vaša naloga pozivanje učencev, naj bodo pozorne in razumne osebnosti in ne terapevtsko delovanje. Spodbujajte učence, da se zavedo vseprisotnosti vraževernosti v vsakdanjem življenju in pomagajte jim razviti pameten odnos do teh vraž.

Naredimo vajo na str. 22.

Vajo povežemo s predhodno razpravo o koristnosti Harijevega odkritja, pri čemer smo pri pouku zavili v smer, da se je ta koristnost pokazala zlasti v razkrivanju napačnega sklepanja Andrejevega očeta. V podobnem duhu smo razpravljali tudi ob vajah o standardizaciji stavkov (Zlasti smo takšno razpravo izpeljali ob vajah: str. 23, vaja C in vaja *Vsi in samo* na str. 24).

4. Zakaj si ti ti?

Ko se bo poglavje razvilo, bodo vaši učenci pričeli ugotavljati, da ima vsak akter različne osebne značilnosti. Pričeli se bodo zavedati, da je na primer Hari potrpežljiv, vztrajen in zvedav, toda običajno zamerljiv ali sramežljiv. Na drugi strani je Liza intelektualno drzna, vendar je kljub temu zmožna brez zavisti občudovati tuje uspehe. Andrej pa je zmožen čistega, analitičnega mišljenja, toda predvsem pri abstraktnih predmetih kot so matematika, slovnica in logika; čustva ga omejujejo in težko premišlja o lastnih občutkih.

Povprašajte učence, po katerih značilnostih se razlikujejo značaji v prvem in drugem poglavju. Nato jih lahko pozovete k premisleku o tem, v čem je edinstvenost posameznika. Vprašajte jih, po čem se Hari tako razlikuje od Andreja. Nato jih lahko vprašate, po čem se prisotni v razredu razlikujejo drug od drugega. To vas bo pripeljalo do temeljnega vprašanja o osebni identiteti: zakaj ste vi vi? V pomoč vam bo načrt razprave, ki smo ga pripravili za »Osebno identiteto«, da bi opogumili učence k premisleku o tej temi.

Zapomnite si, da smo, kot različne osebnosti, vsi hkrati člani določenih skupin. Vsi učenci v vašem razredu so člani razreda, tako kot so Andrej, Liza in Hari člani njihovega razreda. Oboji, otroci v zgodbi kakor tudi vaši učenci, pričenjajo pustolovščino – namreč, raziskovanje, kaj pomeni misliti o mišljenju. To je pustolovščina, ki zahteva medsebojno sodelovanje in spoštovanje medsebojnih razlik. Učenci niso samo prepuščeni sami sebi, temveč krepijo drug drugega v skupnem iskanju smisla in resnice. Vsak učenec sodeluje na drugačen način, toda vse te načine je potrebno spoštovati in upoštevati pri skupnem prizadevanju.

NAČRT RAZPRAVE: Osebna identiteta – zakaj si ti ti?

- Je to tvoje ime? 2. Je to tvoj obraz? 3. Je to tvoja obleka? 4. Je to tvoj um? 5. So to tvoje misli?
- Če zaradi kakršnegakoli razloga ne bi mogel-a uporabljati svojega uma, ali bi bil-a še vedno ti?
- Ali si ista oseba, kot si bil-a včeraj?
- Ali si ista oseba, kot si bil-a pred desetimi leti?
- Ali si ista oseba, kot si bil-a, ko si se rodil-a?
- Ko boš zelo star-a, ali boš ista oseba, kot si sedaj?
- Ko boš zelo star-a, ali boš ista oseba, kot si bil-a kot dojenček?
- Če bi imel-a brata dvojčka, ali bi ti bil-a še vedno ti?
- Ali bi še vedno bil-a ti, če bi si z operacijo spremenil-a prstne odtise?
- Če bi lahko z najboljšim prijateljem zamenjal-a um, tako da bi lahko mislil-a njegove misli in on vse tvoje, ali bi še vedno bil-a ti?
- Če bi te, ko si bil-a še čisto majhen-a, odpeljali v drugo državo, tako da bi imel drug materni jezik, ali bi bil-a še vedno ti?
- Če bi bil svet nenadoma uničen in bi bil-a edini-a preživel-a – edino živo bitje edini živi človek – ali bi bil-a še vedno ti?

Michael Hanlon: Znanost v Štoparskem vodniku po galaksiji (str. 132-137)

Težave s teleportiranjem, tako tehnične kot filozofske, izvirajo iz postopka kopiranja. Vzemimo najpreprostejši scenarij. Stopite v teleport – nekakšno kabino ali celico, bržkone tako kot v pravzornem filmu *Muha* iz leta 1958 ali njegovi obnovi iz leta 1986 z Jeffom Goldblumom. V celici nekakšen žarek, nemara laser ali rentgenski curek ali kar že bodi, analizira vaše telo in zabeleži položaj slehernega atoma. To ni majhna naloga, ker vsebuje povprečno človeško telo kakih 7.000.000.000.000.000.000.000.000.000 atomov, je pa izvedljivo. Preštevanje, razpoznavanje in ugotavljanje lege vsakega atoma močno presega zmožnosti najmočnejših računalnikov, ki jih imamo, ni pa nujno, da vedno tako. Z analizo je vaše telo uničeno. Upajmo, da je postopek neboleč in bolj ali manj trenuten – vsaj v filmih je – ampak tudi to ni bistveno. Vsa informacija o vrstah in legah atomov se potem prenese, mogoče po električnem vodu ali po radijskih valovih, [...] do druge celice: do sprejemnega teleporta. Ta sestavi vaše telo atom za atomom – spet bomo privzeli, da je postopek bolj ali manj trenuten, kajti nasprotna možnost je grozljiva – v nekakšno trirazsežno kopijo. Kaj pa potem? [...]

To je točka, kjer se začnejo problemi – in hec. [Recimo], da pride do napake v teleportu, tako da ta ne zmore napraviti popolne kopije originala – tako kot pri napaki v faksu, ko se preprišejo napačne črke ali pa se vrstice zlijejo. [...] Najhujši problem s teleportiranjem ni v zvezi z okvaro naprave. Spomnimo se, kako ta deluje. Stopite vanjo in sistem vas prekopira nekam drugam. V postopku je vaš originalni »jaz« uničen. Je to pomembno? Na osnovni ravni pravzaprav ne. Predstavljajte si, da teleportirani objekt ni človeško telo, ampak recimo star avto. Postavite ga v oddajno celico in *brram!* se avto znova pojavi nekaj kilometrov proč. Sleherni atom »novega« avta je istoveten z ustreznim atomom v starem avtu – atom železa je pač atom železa. [...] Dobili ste avto, ki je po videzu, otipu, vonju in vozniških značilnostih prav tako kot original. Vsaka praskica na laku je na svojem mestu, sleherna pasja dlaka na zadnjih sedežih, sleherna packa na vetrobranu in sleherna pegica rje na odbijačih. Avto je po vseh omembe vrednih plateg istoveten z originalom. V resnici je celo več kot le zelo dober posnetek – je dejanski original.

[Toda vrnimo se k teleportiranju ljudi.] Vzemimo [...], da se je med prenosom v teleportu nekaj pokvarilo. Med snemanjem vas ni uničil. Postopek prenosa ste torej preživeli, kopija pa je vseeno nastala. Zdaj obstajata dva človeka, ki trdita, da sta vi – dva, ki čvrsto in iskreno verjameta, da sta vi. Saj ste v celoti, vključno s spomini, rekonstruirani v kopiji. Recimo, da je bila napaka še nekoliko hujša. Družbi Teleport, Inc. ste plačali 1000 funtov, da bi vas švistnila iz Londona v New York. Tam so že napravili kopijo, vi kot original ste tudi preživeli, podatke za izdelavo kopije pa so pomotoma poslali še v München, Sydney in Montreal. Tako da vas je zdaj pet. [...] Kakor so poudarili že mnogi, se nam nekaj podobnega, kot je teleportiranje – to je original uničen in nadomščen s kopijo – dogaja povsem naravno vse življenje. Telo, ki ga »jaz« naseljuje zdaj, ni isto kot ono, v katerem sem živel pred 20 leti. Predvsem je starejše in znatno bolj zamaščeno in zgubano. Toda sprememba je še mnogo globlja. Moje celice ves čas umirajo in so nadomeščene z novimi. Od osem tisoč kvadriljonov atomov v mojem telesu jih velika večina pred 10, 20 ali 30 leti še ni bila tu. [...] Sem iz čisto novih atomov. Res je, da je večina v mojih možganih [...] izvorna, vse pa niso. Danes vemo, da odrasli možgani obnavljajo svoje celice vse življenje. Pravzaprav je bil moj mlajši jaz teleportiran v prihodnost, v sedanjo bolj uvelo kopijo, z novimi atomi in v obliko, ki niti približno ne ustreza prvotni. Vendar nihče ne bi podvomil, da sem to še vedno jaz, najmanj jaz sam.